

Mitologia

Mitologia- zbiór mitów danej społeczności. Już od antyku odczytywano je na różne sposoby: symboliczno-filozoficzny, metaforyczny (odnoszący się do natury i historii). nawet wtedy, gdy przestały pełnić funkcję religijną, pozostały źródłem inspiracji literackiej, artystycznej i filozoficznej.

Archetyp- pierwowzór, czyli pradawne wyobrażenie wzorów ludzkich postaw i zachowań, tkwiących w świadomości zbiorowej każdej społeczności.

Przykłady archetypów:

Antygona-- symbol miłości siostrzanej, archetyp kobiety broniącej swoich przekonań

Dedal -- archetyp człowieka doświadczonego, rozważnego; uosabia tęsknotę za Ojczyzną

Demeter-- czułość i miłość matki

Herakles --męstwo, siła

Ikar -- idealista, marzyciel dążący do wzniosłych celów

Kassandra -- zwiastunka katastrofy, nieszczęścia

Orfeusz -- archetyp poety, muzyka i śpiewaka, który w imię miłości gotów jest do największych poświęceń

Pigmalion -- artysta, którego sztuka ma moc kreacyjną, gdyż jej źródłem jest miłość

Prometeusz -- samotny buntownik i altruista, poświęcający się dla ludzi, których kocha

Narcyz-- archetyp miłości własnej

Niobe -- archetyp matki cierpiącej po stracie dzieci

Szyf -- archetyp niekończącego się, absurdalnego wysiłku

PODZIAŁ MITÓW

- **teogoniczne**-- o powstaniu i naturze bogów. Każdy mit dotyczący jakiegoś boga informuje o okolicznościach narodzin, określa, jaki obszar zjawisk mu podlega, jakie ma upodobania, symbole, atrybuty, umiejętności itd.;

- **kosmogoniczne** -- o powstaniu świata i jego początkach. W mitologii greckiej powstawaniu świata towarzyszy teogonia, czyli narodziny bóstw;
- **antropogeniczne**-- dotyczą powstania człowieka. Przykładem jest mit o Prometeuszu, który ulepił człowieka z gliny i łez;
- **genealogiczne**-- traktują o historii pokoleń ludzkich, o bohaterach będących przodkami rodów panujących i mieszkańców miast, np. dzieje rodu Labdakidów, dzieje bohaterów trojańskich: Achillesa, Agamemnona i innych.

FUNKCJE MITÓW

- **funkcja poznawcza**, mająca na celu wyjaśnienie niezrozumiałych zjawisk przyrody, np. mit o Demeter i Persefonie tłumaczył następstwo pór roku, mit o Hefajstosie i jego kuźni wyjaśniał zjawisko wulkanizmu;
- **funkcja światopoglądowa**, określająca postawę i zakres wierzeń religijnych starożytnych, Funkcję tę pełniły mity o powstaniu świata, hierarchii wśród bogów i podziale zadań między nimi,
- **funkcja sakralna**, dotycząca kultów poszczególnych bóstw, obrzędów religijnych, ofiar, uroczystości ku ich czci,
- **funkcja kulturotwórcza**, inspirująca rozwój epiki i dramatu w starożytności, dostarczająca tematów rzeźbiarzom, malarzom, architektom i poetom,

Panteon bogów greckich i rzymskich

Grecja	Rzym	Czemu patronowali?
Afrodyta	Wenus	Bogini piękności
Apollo	Apollo	bóg sztuk, przewodnik muz
Ares	Mars	bóg wojny
Artemida	Diana	bogini łowów
Atena	Minerwa	bogini mądrości, sprawiedliwej wojny
Demeter	Ceres	bogini urodzaju
Dionizos	Bachus (Liber Pater)	bóg winnej latorośli

Eros	Amor	bóg miłości
Hades	Pluton	bóg świata podziemnego
Hefajstos	Wulkan	bóg ognia, opiekun rzemieślników
Hera	Junona	patronka zamężnych kobiet
Hermes	Merkury	bóg handlu, złodziei, posłaniec bogów
Hestia	Westa	bogini ogniska domowego
Nike	Wiktoria	bogini zwycięstwa
Posejdon	Neptun	bóg mórz i oceanów
Zeus	Jowisz	bóg nieba i ziemi

Bogów cechuje antropomorfizm - mają ludzkie cechy, wady i zalety (Hera jest zazdrosna, Zeus porywczy, Afrodyta kochliwa, Hefajstos mrukliwy i ponury)

Przegląd wybranych mitów:

POCZĄTEK ŚWIATA

„Na początku był Chaos...” – tak zaczyna się **mityczna opowieść o powstaniu świata (kosmogonia)**. Według jednej wersji Chaos był istotą boską. Według innych Chaos to pusta, ziejąca przestrzeń, personifikacja stanu wszechświata poprzedzającego powstanie bogów i ludzi oraz wszelkiego porządku. Z Chaosu powstał Dzień, a z nim Jasność i Radość. Z niego też wyłoniła się Gaja (Ziemia) w otoczeniu Eteru, Uranos (Niebo), Tartaros (Podziemie) – będące jednocześnie i żywiołami, i istotami boskimi oraz Eros, przyczyna sprawcza wszelkiego rozwoju i rozmnażania (**teogonia** – narodziny bogów). Gaja i Uranos dali życie kolejnym pokoleniom: Cyklopom, Sturękim i Tytanom. Uranos został pokonany przez swojego syna Kronosa, który objął władzę wraz z Reją. Dziećmi Kronosa byli: Zeus, Hades, Posejdon, Hera, Demeter i Hestia. Zeus objął rządy po pokonaniu ojca, który połykał własne dzieci. Jego siostra, a zarazem żona - Hera została boginią małżeństwa i macierzyństwa. Potomkowie Zeusa

mieszkali na Olimpie. Ich grono stale poszerzało się o potomstwo bogów z boginiami, bogów z ludźmi, ludzi z boginiami, a także o herosów wyróżnionych za dzielność.

STWORZENIE CZŁOWIEKA - PROMETEUSZ

Mitologia nie podaje jednoznacznie, kto stworzył człowieka. Wiadomo, że w momencie, gdy Zeus obejmował władzę, już byli na ziemi. Jedną z hipotez zakłada, że stwórcą ludzkości jest jeden z Tytanów – Prometeusz. Prometeusz ulepił człowieka z gliny zmieszanej ze łzami i tchnął w niego duszę z ognia niebieskiego. Człowiek ten był słaby, nagi, nie umiał się bronić przed dzikimi zwierzętami. Wyglądem przypominał bogów, ale nie miał ich siły. Prometeusz, pragnąc pomóc ludziom, obdarzył ich ogniem, który skradł z Olimpu, i pokazał im, jak umiejętnie go używać, by mogli się ogrzać, gotować potrawy i bronić się przed zwierzętami. Ponadto nauczył ich sztuki oraz rzemiosła. Nie podobało się to Zeusowi, który nakazał Hefajstosowi stworzyć piękną kobietę – Pandorę. Każdy z bogów obdarzył ją innym darem, a w posagu otrzymała glinianą amforę. Prowadzona przez Hermesa trafiła pod dom Prometeusza. Ten jednak – wietrząc podstęp – nie wpuścił jej do swego domu. Uczynił to jego brat – Epimeteusz, który pod wpływem namów kobiety otworzył naczynie. W nim ukryte były wszystkie smutki świata. Prometeusz postanowił zemścić się na bogach. Zabił wołu i podzielił na dwie części: mięso owinął skórą, a kości nakrył tłuszczem. Poprosił Zeusa, aby ten wybrał, co ludzie będą mu składać w ofierze. Ten wybrał większą, jak się zdawało, część – tłuszcz z kośćmi. Za karę Prometeusza przykuto do skały Kaukazu, gdzie co dzień orzeł wyjadał mu wątrobę, która odrastała. Dopiero Herakles uwolnił Prometeusza.

Od imienia herosa stworzono pojęcie **prometeizmu**: postawy buntu wobec bogów (Boga), świata, ludzi, podejmowanego w imię altruizmu, z którym wiąże się przyjęcie cierpienia przeżywanego w samotności.

HERAKLES

Był synem Zeusa i królowej Alkmeny. Obok cech heroiczych posiadał wiele ludzkich słabości: lubił wino, kobiety, był popędliwy i gwałtowny. W ataku szału zabił żonę i swoje dzieci. Odpokutował za to ciężko, wykonując dwanaście niemożliwych do wykonania przez człowieka prac (zabicie lwa nemejskiego, zabicie hydry lernejskiej, schwytanie łani ceryntyjskiej, schwytanie dzika erymantejskiego, oczyszczenie stajni Augiasza, przepędzenie ptaków Stymfalijskich, schwytanie byka kreteńskiego, schwytanie klaczy Diomedesa, zdobycie przepaski Hippolity, uprowadzenie trzody Geriona, przyniesienie złotych jabłek z ogrodu Hesperyd, sprowadzenie Cerbera z

Hadesu). Herakles był też dobroczyńcą ludzkości: pokonywał Potwory, uwolnił Prometeusza i Tezeusza, porwał Cerbera.

MITY TEBAŃSKIE

Ilustrują tezę o tragizmie ludzkiego losu, nieuchronnie poddanego woli przeznaczenia. Od Kadmosa, założyciela miasta, poprzez Semele, Akteona, Amfiona i Niobe aż po Lajosa i Edypa ścigała ten ród nienawiść bogów: Aresa, Hery, Apollona i innych. Szczególnie tragiczne były losy Edypa, który próbował uciec przed przeznaczeniem, ale nie było to możliwe. Pozostało mu tylko znieść z godnością nieszczęście. Kiedy dowiedział się, że jego żoną jest jego matka, oślepił się i zrezygnował z tronu, skazując się na wygnanie. Jego synowie zginęli w bratobójczym pojedynku o tron. Córka Edypa – Antygona zginęła, broniąc godności rodziny i własnych przekonań, sprzeciwiając się decyzji Kreona, zabraniającego pochówku jej brata (Polinejesa, zdrajcy ojczyzny).

WOJNA TROJAŃSKA

Pełne heroizmu i tragizmu są losy bohaterów związanych z opowieściami o **wojnie trojańskiej**. Ciążyły nad nimi wyroki przeznaczenia. Trojanie walczyli z przeświadczeniem, że ich los się dopełnia. Nieszczęsny król i ojciec **Priam** patrzył na śmierć swych kolejnych synów i na zagładę miasta, znając przepowiednię wyroczni. **Achilles**, ukryty przez matkę w przebraniu kobiecym, być może mógł uniknąć swego losu i żyć długo, ale wybrał krótkie, pełne sławy życie wojownika i poległ w walce, jak przepowiedziała wyrocznia. **Hektor**, uosobienie prawości i dzielności, symbol obrońcy ojczyzny i rycerskiej szlachetności, także wiedział, że umrze, idąc na bój z Achillesem.

Przeznaczenie ściga bohaterów wojny nawet po upadku Troi. Nie mogą spokojnie wrócić do domów. Bogowie nadal ich prześladują, mszcząc się na nich i utrudniając powrót. Najdłużej błąkał się po morzach **Odyseusz**. W opowieści o jego przygodach znalazły wyraz marzenia Greków o podróżach, ujawniła się ich ciekawość świata, chęć odwiedzenia najdalszych kresów Ziemi. Odyseusz wyróżnia się nie tylko odwagą, ale i sprytem, przedsiębiorczością, umiejętnością budowy statków, żeglowania, dowodzenia ludźmi, zjednywania sobie przyjaciół. W każdej sytuacji umie sobie poradzić.

SYZYF

Szyf był królem Koryntu i ulubieńcem bogów. Często gościł na Olimpie, ale nie umiał utrzymać sekretu i rozgłaszał tajemnice bogów na ziemi. Kiedyś Szyf zdradził bardzo ważny sekret Zeusa, za co wysłano do niego bożka śmierci Tanatosa. Sprytny Szyf uwięził Tanatosa i ludzie przestali umierać. Gdy Ares uwolnił boga śmierci, pierwszy umarł Szyf. Ale i bogów podziemi umiał przechytrzyć. Przed śmiercią poprosił żonę, aby nie grzebała jego zwłok. Gdy znalazł się w królestwie Hadesa, skarżył się na małżonkę, która zaniedbuje święty obowiązek pochowania zmarłego męża i prosił króla podziemi, by pozwolił mu na krótki powrót do domu, by mógł ukarać żonę. Po powrocie na ziemię Szyf wcale nie miał zamiaru wracać do królestwa zmarłych. Żył po cichu, nie zwracał na siebie uwagi. Gdy przypomniano sobie o nim i Tanatos zaprowadził jego duszę do podziemi, skazany został na karę daremnej pracy: miał wtaczać na stromą górę olbrzymi głaz, który za każdym razem, już u wierzchołka, wyslizgiwał mu się z rąk i staczał na dół, a Szyf rozpoczynał swą pracę od nowa.

ORFEUSZ I EURYDYKA

Orfeusz był poetą i śpiewakiem. Jego śpiew i gra na lirze miały zniewalającą moc, wzruszał nie tylko ludzi i zwierzęta, ale nawet skały i drzewa. Uczestniczył w wyprawie Argonautów, podczas której swym śpiewem uciszał wzburzone fale. Słodczą głosu przewyższał Syreny. Po powrocie z Kolchidy poślubił nimfę Eurydykę. Szczęście małżonków przerwała śmierć Eurydyki ukąszonej przez żmiję. Zrozpaczony Orfeusz udał się na poszukiwanie ukochanej do krainy umarłych. Swą grą tak wzruszył Hadesa, że ten zgodził się na powrót Eurydyki na ziemię pod warunkiem, że Orfeusz nie odwróci się i nie spojrzy na żonę przed opuszczeniem podziemi. Orfeusznie zdołał dotrzymać przyrzeczenia i Eurydyka wróciła do królestwa Hadesa. Istnieją różne wersje związane z jego śmiercią: ukazywano go jako ofiarę trackich kobiet lub Zeusa, który zabił go piorunem.

NIOBE

Niobe była córką Tantala, żoną Amfiona, któremu urodziła siedem córek i siedmiu synów, z czego była bardzo dumna. Swą pychą obraziła Latonę, matkę Apollona i Artemidy, twierdząc, że to jej należy się cześć boska, a nie kobiecie, która urodziła tylko jednego syna i jedną córkę. Apollo i Artemida pomścili zniewagę matki, zabijając wszystkie dzieci Niobe. Niobe skamieniała z bólu.

DEDAL I IKAR

Mit opowiada o Dedalu, który wraz z synem Ikarem został uwięziony przez króla Krety – Minosa. Po wybudowaniu labiryntu Dedal chciał wrócić do rodzinnych Aten, ale Minos nie chciał utracić człowieka o cennych umiejętnościach i znającego tak wiele królewskich tajemnic. Wówczas Dedal postanowił uciec z wyspy. Skonstruował dla siebie i syna skrzydła z ptasich piór zlepionych woskiem. Ostrzegł Ikara, by nie wzbijał się zbyt wysoko, gdyż wtedy słońce roztopi wosk, ani nie zlatywał zbyt nisko, gdyż wtedy pióra nasiąkną wilgocią morza. Jednak Ikar podczas lotu, niepomny na słowa ojca, zachwycony lataniem, wzbił się zbyt wysoko. Promienie słońca roztopiły wosk i pióra zaczęły odpadać. Po chwili młodzieniec runął na jedną z wysp, którą później nazwano Ikarią, a morze wokół niej – Morzem Ikaryjskim. Smutny Dedal odnalazł szczątki syna i pogrzebał je. Sam osiadł na Sycylii.

ZWIĄZKI FRAZEOLOGICZNE

Frazeologizm (związek wyrazowy)	Znaczenie dzisiejsze	pochodzenie i znaczenie w mitologii greckiej
ambrozja	coś bardzo smacznego	pokarm bogów greckich zapewniający im nieśmiertelność i wieczną młodość
bunt prometejski	bunt w wielkiej sprawie, często okupiony cierpieniem	Prometeusz zbuntował się przeciwko Zeusowi, aby dać ludziom ogień
jabłko niezgody	powód kłótni, przyczyna sporu	jabłko z napisem "dla najpiękniejszej" rzucone podczas wesela Tetydy i Peleusa przez boginię Eris
koń trojański	podstęp	Chcąc zakończyć dziesięcioletnią wojnę, Grecy zastosowali fortel. Pewnego dnia obrońcy Troi ze zdumieniem spostrzegli,

		że wojska napastników odplynęły, a w opustoszałym obozie pozostał tylko wielki drewniany koń. Uznawszy go za dar bogów, wprowadzili do miasta. W nocy wyszli z niego wojownicy, którzy dokonali rzezi mieszkańców.
koszula Dejaniry	niezamierzona przyczyna wielkiej męki, cierpienia	Dejanira, druga żona Heraklesa, była bardzo zazdrosna o męża. Za namową centaura Nessosa, aby zapewnić sobie miłość męża i jego wierność, wyprała koszulę ukochanego w krwi centaura. Krew okazała się jadem, który palił ciało Heraklesa.
męki Tantalą	torturowanie wizją czegoś bliskiego, a równocześnie pozornego	Tantal zdradził sekrety bogów i został skazany na wieczny głód, pragnienie i strach
prokrustowe łożo	przyczyna nieludzkich cierpień	Prokrust napadał na podróżnych i torturował ich, dopasowując ich do rozmiaru swego łoża, przycinając nogi lub rozciągając ciało
między Scyllą a Charybdą	być między 2 niebezpieczeństwami, być w bardzo trudnej sytuacji	Wracający do Itaki Odyseusz miał wiele przygód. Jedną z nich była przeprawa między dwiema skałami, nieopodal Sycylii. Na jednej skale żyła Scylla,

		dawniej córka Hekate i ukochana Posejdona, zamieniona w przerażającego potwora, podobnego do psa o sześciu głowach i dwunastu nogach. Na przeciwległej skale mieszkała Charybda, żarłoczny stwór strącony przez Zeusa piorunem do morza, 3 razy dziennie pochłaniający ogromne ilości wody.
nić Ariadny	pomoc w trudnej sytuacji, wskazówka	Ariadna wręczyła Tezeuszowi kłębek nici, a bohater jeden jej koniec przymocował do progu drzwi labiryntu. Tezeusz zaskoczył Minotaura we śnie i zabił go, po czym wrócił, zwijając nić i odnajdując tym samym wyjście z labiryntu.
odpowiedź lakoniczna	odpowiedź krótka, zwięzła	Lakonia była niewielkim państwem zamieszkującym z przez Spartan, którzy byli znani ze swojej małomówności
pięta Achillesa	Słabość, słaba strona	Kiedy Achilles był małym dzieckiem, jego matka, bogini Tetyda, kąpała go w rzece Styks, aby w ten sposób uodpornić ciało przyszłego wojownika na ciosy wrogów. Zanurzając

		Achillesa w wodzie, trzymała go za piętę, jedyną część ciała, która tym samym nie została wzmocniona.
pole elizejskie	raj	Miejsce biesiad w krainie wiecznej szczęśliwości
powracać do Itaki	powracać do domu, osiągnąć cel pomimo wielu niepowodzeń	Odyseusz powrócił do Itaki po wielu latach i wielu przygodach
przeciąć węzeł gordyjski	rozwiązać skomplikowaną sprawę	węzeł z łyka złożone w świątyni Zeusa był nierozzerwalny, Aleksander Wielki "rozwiązał go" przecinając mieczem
puszka Pandory	źródło nieszczęść	Puszkę Pandory zawierającą wszystkie nieszczęścia świata otrzymała Pandora, którą wysłano do chaty Prometeusza. Tytan wczuł podstęp i nie przyjął jej do siebie. Wtedy dziewczyna poszła do brata Prometeusza. Ten po ślubie zajrzał do puszki, z której wydostały się wszystkie nieszczęścia.
pyrrusowe zwycięstwo	zwycięstwo okupione dużymi stratami	Król Epiru, Pyrrus, zwyciężył, lecz poniósł ogromne straty, zwycięstwo przestało mieć znaczenie
róg obfitości	źródło dobrobytu	Koza Amaltea karmiła własnym mlekiem nowo narodzonego Zeusa,

		ukrytego przez matkę na Krecie. Gdy pewnego dnia dobra koza ułamała sobie róg, Zeus wziął go do rąk i pobłogosławił. Od tej pory róg Amaltei opiekunki napełniał się owocami i wszelkiego rodzaju dobrami, stanowiąc dla swego posiadacza niewyczerpane źródło dostatku i obfitości.
spartańskie wychowanie	surowe wychowanie	system wychowawczy obowiązujący w sparcie był niezwykle surowy
stajnia Augiasza	miejsce straszliwego nieporządku	Król Elidy miał największe na świecie stada trzody. Jednak z jego stajni przez wiele lat nie wynoszono gnoju, co spowodowało, że stopy zwierzęcych odchodów piętrzyły się wysoko, aż po sufit. Oczyszczenie w ciągu jednego dnia stajni Augiasza było jedną z prac Heraklesa. Skierował on nurt pobliskich rzek tak, że przepłynęły one przez stajnię, i w ten sposób oczyścił ją.
syzyfowa praca	praca bezsensowna, niekończąca się, ciężka, nie przynosząca spodziewanych efektów	Kara, jaką poniósł Syzyf za uwięzienie Tanatosa i próbę przechytrzenia władcy podziemi. Syzyf nakazał żonie, by nie grzebała jego ciała; długo narzekał na nią w Hadesie i

		został wypuszczony, aby ją ukarać. Nie powrócił jednak do państwa umarłych. Gdy bogowie przypomnieli sobie o nim, ukarali go. Syzyf wtacza na szczyt góry olbrzymi głaz, który tuż pod wierzchołkiem wymyka się z jego rąk i stacza na sam dół. Syzyf musi podejmować pracę od nowa.
złote runo	skarb, coś bardzo cennego, ale trudnego do zdobycia	Sierść mitycznego złotego barana Chrysomalla, po którą zorganizowano wyprawę (Argonautów).
ikarowy lot	dążenie do nieosiągalnego, chęć realizacji marzeń bez względu na realia, możliwe niebezpieczeństwo	Ikar wraz z ojcem Dedalem chcieli opuścić Kretę, ale nie zgadzał się na to jej władca Minos. Wtedy Dedal stworzył skrzydła z piór zlepionych woskiem. Przed lotem przestrzegał syna, by nie leciał zbyt wysoko, gdyż promienie słoneczne mogą stopić wosk. Ten jednak nie posłuchał ojca i rozbił się o skały.
pod egidą	pod ochroną, pod patronatem	Egida to tarcza Zeusa, która została zrobiona ze skóry kozy Amaltei.

